

2000-luvun koulutuspolitiikka peruskoulun näkökulmasta

Martti Hellström

2000-luvulla Suomea johti neljä eri hallitusta. Monipuoluehallituksissa koulutuspolitiikka on kompromissi ajan yleisestä moodista, rahatilanteesta sekä hallitukseen kuuluvien puolueiden ideologioista.

Lipposen sateenkaarihallituksen koulutuspolitiikka

Lipposen sateenkaarihallituksen vuosina oltiin vielä toipumassa 90-luvun lamasta. Elettiin siirtymää tietoyhteiskuntaan ja globaaliin talouteen, mutta tulevaisuus oli sumussa. Koulutus nähtiin yhä tärkeämpänä tuotannon tekijänä. Koko väestön osaamistasoa oli nostettava. Perusopetusta haluttiin yhtenäistää ala- ja yläkoulujen sekä eri koulujen välillä. Digitalisaatiota oli vahvistettava.

Lipposen hallituksessa oli viisi puoluetta: SDP, Kokoomus, Vihreät, Vasemmistopuolue ja RKP. Koulutuspoliittista ohjausta haluttiin uudelleen normittaa mm. Tasa-arvon vuoksi. Opetussuunnitelman pohjaksi valmisteltiin uutta tuntijakoa.

Koulutuspoliittisesti tärkeitä päätöksiä olivat:

2001 astui voimaan kuntien velvollisuus järjestää esiopetusta sekä lapsen subjektiivinen oikeus esiopetukseen.

2002 valmistui ensimmäinen versio opetussuunnitelman perusteista (1-2 -luokat).

Kunnilla oli suuri vapaus kohdistaa saamiaan valtionapuja. Vain hankerahat olivat korvamerkittyjä opetukseen. Niistä muodostuikin tärkeä ohjauskeino.

Erityisopetuksen kasvu oli vakava ongelma. Uusilla normeilla pyrittiin lieventämään yleis- ja erityisopetuksen välistä rajaa mahdollistamalla erityisopetusta saavien oppilaiden osittainen tai kokoaikainen integrointi yleisopetukseen.

Lipposen hallituskaudella oltiin huolissaan oppimistuloksista. Lapset eivät saaneet tasalaatuaista opetusta kaikissa peruskouluissa.

Joulukuussa 2002 julkaistiin ensimmäiset Pisa-vertailun tulokset. Ne hämmästyttivät. Niiden mukaan peruskoulu ei tuhoakaan suomalaislasten tulevaisuutta, kuten monet liike-elämän vaikuttajat olivat väittäneet. Päinvastoin: peruskoulu opetti heitä parhaiten Euroopassa.

Tietotekniikkaan otettiin hyviä askelia. Kansainvälisissä arvioissa todettiin, että Suomen ohi menivät vain Singapore, Islanti ja Kanada. Toisaalta tutkimusten mukaan suomalaislapset viihtyvät huonommin koulussa kuin muissa maissa.

Punamultahallituksen koulutuspolitiikkaa

Seuraavat neljä vuotta (2003- 2007) pääministerinä oli ensin Anneli Jäätteenmäki ja hänen äkillisen eronsa jälkeen Matti Vanhanen. Punamultahallituksessa olivat mukana Keskusta, SDP ja RKP.

Punamultahallitus toimi samanlaisessa maailmantilanteessa kuin Lipposen hallitus. Hallitusohjelmassa arvostettiin korkeaa sivistystasoa. Hallitus lupasi turvata tasapuoliset mahdollisuudet laadukkaaseen koulutukseen. Oppilaitosverkostoa sopeutettaisiin väestökehitykseen, mutta koulutuksen saatavuus maan kaikissa osissa turvattaisiin. Hallitus edistäisi mm. ympäristökasvatusta, yrittäjyyskasvatusta ja verkko-opetusta. Integroinnille luvattiin riittävät tukitoimet. Maahanmuuttajien kotoutumista edistettäisiin koulutuksen keinoin.

Koulutuspoliittisesti tärkeitä päätöksiä olivat:

2003 Uskonnonvapauslaki

2003 Kurinpitoon kouluissa uusia keinoja

2003 Opetuksen järjestäjän tuli antaa määräykset Kodin ja koulun yhteistyöstä (PoL-muutos 2003)

2003 Tuntijakopäätöksessä vähennettiin valinnaisuutta. Taideaineiden osuus väheni. Tekninen ja tekstiilityö yhdistettiin kaikille yhteiseksi käsityö-oppiaineeksi.

2004 Kunnille vapaaehtoinen aamu- ja iltatoiminta astui voimaan

2004 Mukautetun opetuksen erillisestä opetussuunnitelmasta luovuttiin. Tilalle tuli yksilöllistämisen periaate.

2004 Peruskouluun oppilaskuntatoiminta

2004 Opetussuunnitelman perusteet valmistuivat. Erityisopetusta voitiin antaa yleisopetuksen ryhmässä tai erityisluokalla.

2005 Opetushallitus valmisteli uusia ohjeita joulujuhlien viettoon

2006 Uusia yksityiskoululupia ei hyväksytty

2006 Opetushallitus tulkitsi uskonvapauslakia: Uskonnonopetuksen tuli olla ei-tunnustuksellista.

2006 Lääninhallituksen tiukka tulkintaa perusopetuksen maksuttomuudesta johti retkien vähenemiseen.

Koulutuspoliittisesti tärkein uudistus oli perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden valmistuminen ja niiden jalkauttaminen. Oppiaineiden opetuksen lisäksi haluttiin edistää eheyttävää opetusta. Oppiaineiden rinnalle tuotiin nyt seitsemän aihekokonaisuutta. Opettajien edellytettiin ottavan reippaita askelia opettajakeskeisestä opettamisesta oppimisen opetteluun ja opiskelun ohjaamiseen. Perusteissa ei käsitetty didaktinen vapaus enää käytetty. Todistusarvioinnin tuli kohdistua yhä enemmän objektiivisesti arvioitavaan edistymiseen.

Hallituksen toimikaudella toteutettiin useita kehittämishankkeita. Näitä olivat mm. KIVA-koulu-ohjelma ja Futures-hanke. Kodin ja koulun yhteistyölle laadittiin laatukriteereitä. Kokopäiväkoulua kokeiltiin.

Kouluverkon harventaminen eteni. Aamu- ja iltapäivätoiminta käynnistyi monissa kunnissa.

Joulukuussa 2004 julkaistiin vuoden 2003 Pisa-verailun tulokset. Suomen oppimistulokset olivat edelleen loistavat, mutta tietotekniikan käyttö oli Suomessa vähentynyt päinvastoin kuin muissa OECD-maissa. Vuonna 2007 julkaistut tulokset vuonna 2006 toteutetusta Pisa-verailussa olivat vielä paremmat. Suomi sijoittui ykköseksi tässä OECD:n osaamisverailussa, jossa oli mukana 57 maata ja painoalueena luonnontieteet. Suomalaisten osaamisessa korostui tasaisuus eli heikkojen oppilaiden osuus oli Suomessa 3. pienin verrattuna muihin OECD-maihin. Koulujen väliset erot olivat kaikista osallistujamaista pienimpiä. Sukupuolten ero ei luonnontieteissä ollut suuri, ja vuodesta 2003 se on kaventunut. Näin vaikka Suomessa 7-14-vuotiailla oli vähemmän opetusta kuin muissa OECD-maissa.

Kotimaiset tutkimukset tuottivat kurjempia tuloksia. Viidennessä suomalaisnuorista ei yltänyt tietoyhteiskunnan kannalta riittävään lukutaitoon. Suomalaislapset voivat hyvin ja hyvin huonosti. UNICEFin tutkimus osoitti, että lasten ja nuorten kouluviihtyvyys oli Suomessa pohjalukemissa. Koulupudokkaista oltiin huolissaan.

Hallituskauden loppua kohti koulujen talous kiristyi. Hallitus oli luvannut, että ikäluokkien pienentymisestä aiheutuneet säästöt käytetään koulutuksen kehittämiseen. Toisin kävi. Vuonna 2005 peruskoulu oli säästökuurilla. Pieniä kouluja lakkautettiin muuttotappiokunnissa ja suuria yhdistettiin isoissa kaupungeissa. Kunnat vähensivät antamansa opetuksen määrää. Erityisopetuksen kasvu jatkui, eikä keinoja sen pysäyttämiseen löydetty. Ei ihme, että opettajienkin pahoinvointi lisääntyi.

Porvarihallituksen koulutuspolitiikka

Matti Vanhasen II hallituksessa (2007-2011) olivat mukana Keskusta, Kokoomus, RKP ja Vihreät. Sen toimikauteen osui 2000-luvun lopun vakava ns. LehmanBrothersin finanssikriisi. Suomessa alkoi talouden pudotus, joka vaikutti kymmenen vuoden ajan.

Vanhasen II hallituksen arvoissa korostui vapaus, oma vastuu ja koulutus työelämän tarpeisiin. Perusopetuksessa haluttiin parantaa laatua ja oppilaiden yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Koulutuspolitiikassa jalkautettiin 2000-luvun opetussuunnitelma-ajattelua.

Hallituksen aikana tehtiin tärkeitä perusopetusta koskevia päätöksiä:

2007: Oppilaskuntatoiminta (PoL)

2007: Perustettiin yksityinen Helsingin eurooppalainen koulu

2008: Voimaan astui lastensuojelulaki (kouluille lastensuojeluilmoitusvelvollisuus)

2008: Oppilasarvosteluun määrättiin vuonna 2008 ns. kasin kriteerit

2008: Hallitus päätti uusista yksityiskoulujen luvista. Vakinainen lupa myönnettiin Rauman freinet-koululle ja neljälle muulle koululle.

2009: OPM hyväksyi laatukriteerit perusopetukseen suosituksena

2009: Perusopetuslakia muutettiin niin, että jokainen kunta sai järjestää kunnan päättämässä laajuudessa perusopetuksen vuosiluokkien 7–9- yhteydessä annettavaa joustavan perusopetuksen toimintaa.

Vuonna 2009 käynnistettiin uuden tuntijaon valmistelu. Se oli yksi askel kohti uusia ops-perusteita.

Hallitus lupasi satsata kymmeniä miljoonia peruskouluopetukseen, mutta finanssikriisi muutti tilanteen. Kuntien välillä oli isoja eroja panostuksissa opetukseen. Monissa kunnissa turvauduttiin kouluverkkojen avohakkuihin. Opettajia vähennettiin ja lomautettiin. Määrättiin kieltoja palkata sijaisia. Opettajien ruokailun valvontaa vähennettiin.

Koulutusta kehitettiin edelleen hankkeilla. Hallituksen POP-hankkeen tärkeimpiä painopistealueita olivat tehostettua ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden opetuksen ja tukitoimien kehittäminen, kerhotoiminta, kodin ja koulun yhteistyö, opetusryhmien pienentäminen ja opetustoimen täydennyskoulutus. Koulukiusaamiseen alettiin puuttua vuonna 2007 valtakunnallisella Koulurauhan julistuksella. YLE saatiin toimintaan mukaan. Opetushallitus käynnisti Kelpo-hankkeen, sen avulla aiottiin pysäyttää erityisoppilaiden määrän hallitsematon kasvu.

Porvarihallituksen vaikutus oppimistuloksiin näkyi, kun vuonna 2009 kerätty vertailuaineisto julkaistiin joulukuussa 2010. Niissä tapahtui nyt käänne huonompaan. Oppilasarviointissa havaittiin puutteita. Arvosanaerot samalla osaamisella (ylä)koulujen välillä olivat jopa kaksi numeroa. Osa oppilaista voi edelleen huonosti. Kouluväkivalta oli raaistunut. Syksyyn 2008 osuivat Kauhajoen koulusurmat.

Yhteenvetoa peruskoulua koskevasta koulutuspolitiikasta 2000-luvulla

Peruskoulun perusolemus säilyi 2000-luvulla. Koulu oli tarkoitettu kaikille. Koulunkäynti oli maksutonta. Yhtenäisiä peruskouluja perustettiin, mutta hitaasti.

Peruskoulun keskeinen arvo on alusta alkaen ollut tasa-arvo. Koulujen väliset erot olivat herättäneet huolta, siksi ohjeita päätettiin tiukentaa. Kunnille jäi kuitenkin paljon toimintavapautta, ja valitettavasti kaikissa kunnissa sitä ei käytetty vahvistamaan perusopetusta.

Kuva oppimistuloksista 2000-luvulla oli kaksijakoinen. Kansallisissa vertailuissa tulokset eivät olleet kovin hyviä ja koulujen välillä ja sisälläkin oli isohkoja eroja. Toisaalta kansainvälisessä Pisa-arvioinneissa suomalaisperuskoululaiset saivat huikean upeita ja tasaisia tuloksia. Käännö tuloksissa tapahtui vuonna 2009 tehdyssä vertailussa. Tulokset kääntyivät laskuun, eikä lasku ole vielä kukaan pysähtynyt,

2000-luvun opetussuunnitelmauudistus oli todella kunnianhimoinen. Vuonna 2008 Karvi julkaisi tutkimuksensa siitä, kuinka tavoiteltu muutos pedagogiikassa oli onnistunut. Raportissa todettiin, että opetus perustui opetussuunnitelmaan ja oppikirjaan. Luokkatyöskentely näytti tutulta: opettaja opettaa, oppilaat omaksuvat. Opetus oli oppikirjalähtöistä. Muilla menetelmillä tuotiin vaihtelua. Opettajilla oli halua eriyttää, mutta ei keinoja. Isot muutokset pedagogiikassa olivat harvassa. Muutosvirtaa, mikä koskisi valtaosaa opettajia, ei ollut näkyvissä.